

Politieke participatie: Wat doet dat met een mens?

Een panelstudie van Belgische lokale data

Peter Thijssen en Didier Dierckx

ABSTRACT: Political Participation: What Does it Do to People?

In this paper we study both long term and short term individual effects of political participation at the local level. Participatory theorists argue that political participation could lead to individual emancipation in terms of a rise of political knowledge and, in the long term, political trust. Indeed, in the short term the increased political knowledge associated with participation might enable citizens to better define their self-interest, which may be inconsistent with actual policies pursued by the local authorities and thus might be conducive to distrust. In the empirical part we will test these assertions using two-wave panel data for a random sample of 457 individuals in the district of Deurne (Antwerp – Belgium). Our results suggest that in the short term participation leads to more local political knowledge and distrust in the local administration. However, we do not find a significant increase in political trust in the long term.

KEYWORDS: political participation, political knowledge, political trust, emancipation process, local politics

1. Inleiding

In navolging van onder andere Rousseau, Mill en Tocqueville wordt in de hedendaagse democratische theorie dikwijls gewezen op de positieve effecten van politieke participatie voor de individuele participant. Het moet dan wel gaan om participatie die verder gaat dan enkel de deelname aan algemene verkiezingen (Mansbridge, 1999). Als burgers zich bewust engageren en actief participeren in de (lokale) politieke besluitvorming, zou dit bijdragen tot hun eigen emancipatie (Pateman, 1970; Barber, 2003; Gutmann & Thompson, 2004). Participatie emancipeert omdat participanten meer politieke competentie verwerven, zich politiek bekwamer voelen en

geleidelijk aan meer vertrouwen zullen krijgen in het politieke systeem. In de mate dat de laatste effecten zich slechts na enige tijd zullen ontwikkelen, doet men er goed aan om ze te situeren in een participatieproces: "The taste for participation is whetted by participation: democracy breeds democracy" (Barber, 2003, p. 265).

Het is opvallend dat deze vrij concrete verwachtingen van de participatieve democratie slechts in beperkte mate voorwerp zijn geweest van empirisch onderzoek. Bovendien lijkt de bewijslast niet zo sterk (Segall, 2005). Zo stelt bijvoorbeeld Dalton (2008) een verschuiving vast van op plicht gebaseerde participatie, die doorgaans beperkt blijft tot periodieke deelname aan algemene verkiezingen, naar geëngageerde participatie, die meerdere geïndividualiseerde issuespecifieke engagementen impliceert. Aangezien deze geëngageerde participatie op het eerste gezicht naadloos aansluit bij de participatie die centraal staat in de voornoemde theorie van de participatiedemocraten, zouden we momenteel hoogtijdagen van de politieke zelfemancipatie moeten beleven. Het empirisch onderzoek laat echter heel andere geluiden horen. Ondanks het gestegen onderwijsniveau is de politieke kennis niet noemenswaardig gestegen (o.a. Delli Carpini & Keeter, 1986). Voorts voelen de steeds kritischere burgers zich niet politiek bekwamer (o.a. Norris, 1999) en hebben ze niet meer politiek vertrouwen (o.a. Nye, 1997). Lane (1999) werpt daarom enigszins tegendraads op dat politieke participatie de burger niet bepaald gelukkig maakt, maar misschien eerder pijn doet. "Acknowledging the presence of social problems is painful because to do so is to jeopardize some prized belief. Moreover, it hurts to find one's values challenged or scorned as it is in the nature of social problems that their resolution will injure one side or another" (1999, p. 351).

Hoe dan ook leveren dergelijke cross-sectionele exploraties slechts *circumstantial evidence* op (Pedersen, 1982). Uitsluitend op basis van panelgegevens, waarbij dezelfde individuen op verschillende momenten in de tijd worden bestudeerd, kan men nagaan wat politieke participatie 'doet' met een mens. Dergelijke gegevens blijven echter schaars. "Researchers could rarely find situations for study in which they could measure the personal qualities of citizens before and after the experience of participation to see if the participation itself had any causal impact on those qualities of character" (Mansbridge, 1999, p. 316). Interessante uitzonderingen zijn de studies van Finkel (1987) en Opp en Kittel (2010). Op basis van West-Duitse panelgegevens voor de periode 1974-1976 stelde Finkel (1987) vast dat verkiezingsdeelname tot meer politieke steun leidt, terwijl het omgekeerde waar was voor deelname aan politiek protest. Opp en Kittel (2010) komen evenwel tot heel andere conclusies aan de hand van een analyse van panelgegevens voor de periode 1990-1998 in Leipzig. Zij stellen vast dat individuen die actief waren in de protesten tijdens de nadagen van het communistische regime in 1989 zich later politiek meer tevreden en bekwamer voelden.

De voornoemde resultaten suggereren ten eerste dat de intensiteit van (leer) effecten van participatie toeneemt als de participatie niet eenmalig is en verschil-

lende vormen aanneemt. Dit betekent dat men een zo volledig mogelijk beeld moet krijgen van het globale participatietraject dat burgers doorlopen gedurende een langere periode, opdat men zicht kan krijgen op de cumulatieve effecten van participatie (Pedersen, 1982, p. 559). Ten tweede zal het effect van participatie wellicht positiever zijn als de participatie zowel in termen van proces als van uitkomst een zekere voldoening oplevert. Zo was de betrokkenheid bij het protest tegen de vermolmde communistische regimes in 1989, dat centraal staat in het onderzoek van Opp en Kittel (2010), vermoedelijk een bevredigende ervaring voor de meeste participanten. Dit betekent overigens niet dat enkel participatie-ervaringen die de participant zich kan of wil herinneren ertoe doen. Ten derde doet men er daarom goed aan om zoveel mogelijk te steunen op 'daadwerkelijk' participatiegedrag in plaats van uitsluitend op 'gerapporteerd' participatiegedrag dat mogelijk vertekend wordt door een falend geheugen of door sociale wenselijkheid.

Een holistische benadering die oog heeft voor dynamiek en voldoening van daadwerkelijk participatiegedrag is wellicht gemakkelijker realiseerbaar op het lokale niveau. Dit niveau vormt trouwens volgens de aanhangers van de participatiedemocratie de ultieme socialisatiecontext (Pedersen, 1982, p. 558). In die zin heeft Teorell gelijk, wanneer hij stelt: "Well-designed case studies of participatory initiatives at the local level could enable researchers to explore whether participation in direct decision making really pays the psychological dividends that participatory theorists claim" (2006, p. 795).

In deze bijdrage zullen we de door Opp en Kittel (2010) aangegeven weg verder bewandelen en onderzoeken in welke mate de betrokkenheid in een lokaal geïndividualiseerd participatietraject eventueel resulteert in meer politieke kennis (cognitieve emancipatie) en meer politiek vertrouwen (affectieve emancipatie). In tegenstelling tot deze auteurs steunen we hierbij niet op gerapporteerde participatie maar op effectief participatiegedrag in het district Deurne in de stad Antwerpen (België). Voorts gaat het hier niet om protest tegen autoriteiten, maar veeleer om constructieve individuele contacten met het lokale bestuur. Maar meer nog dan bij Opp en Kittel bieden onze data een 'holistisch' beeld van lokale participatie. *In concreto* beschikken we over panelgegevens voor een random steekproef van 'lokale antennes die voor het Deurnse districtsbestuur fungeren als bevoorrechte getuigen'. De panelrespondenten die werden bevraagd in 2009 en in 2010 waren tegelijkertijd lokale politieke participanten. En doordat de initiële steekproef gestratificeerd werd op basis van het voorafgaande gebruik van een lokaal meldpunt (in de periode 2004-2007) konden we 'onervaren participanten' onderscheiden van meer 'ervaren participanten' en aldus een onderscheid maken tussen korte- en langetermijneffecten van participatie.

Onze bijdrage is als volgt gestructureerd. Ten eerste expliciteren we de individuele emancipatorische effecten die men in de politieke theorie toeschrijft aan politieke participatie. Vervolgens destilleren we hieruit onze hypothesen en enten

we deze op de specifieke lokale context en de beschikbare Deurnse data. Ten slotte gaan we over tot de empirische analyses, waarin we de hypothesen testen. We ronden af met een conclusie en reflectie op onze bevindingen.

2. Een theoretische exploratie

2.1. *Effecten van burgerparticipatie voor het politieke systeem*

Wanneer gesproken wordt over effecten van politieke participatie heeft men het doorgaans in eerste instantie over de gevolgen voor het politieke systeem. Van politieke participatie verwacht men traditioneel dat zij de responsiviteit en het maatschappelijk draagvlak van overheidsbeleid kan verhogen. Zo kan participatie bijdragen tot meer inzicht in de voorkeuren en behoeftes van de burger en tot een responsiever beleid. Voorts kadert participatie in wat diplomaten genoegzaam *confidence building measures* noemen, dat wil zeggen maatregelen die erop gericht zijn om goodwill te creëren en om het conflictueus karakter van een strijdpunt te beheersen.

Impliciet onderdeel van deze voorstelling van zaken is dat als mensen ‘gehoord’ zijn in een bepaalde kwestie, ze zich hier gemakkelijker naar zullen schikken. Niet voor niets noemt men iets onoorbaars ongehoord. Participatie lijkt aldus een belangrijk instrument voor de creatie van welwillend vertrouwen of, in de woorden van Key, ‘permissieve consensus’ (1966). Key verwacht dat burgers, net omwille van hun gebrekkige politieke kennis en geringe betrokkenheid, vaak geen precieze beleidspreferenties hebben maar zich beperken tot vrij algemene verwachtingen. Zolang die algemene verwachtingen min of meer gerealiseerd worden, zullen burgers doorgaans ‘in-stemmen’.

Empirisch onderzoek lijkt er niettemin op te wijzen dat deze tweeledige functionaliteit van participatie steeds minder goed aansluit bij de feiten. Zo worden zeker jongere burgers sterker aangetrokken door participatievormen waarbij ze zich expliciet kunnen uitspreken over de concrete gang van zaken in een bepaald dossier (Dalton, 2008). Als ze zich uitspreken, doen ze dit meer *tegen* dan *voor* een (onderdeel van) overheidspolitiek. Participatie is steeds vaker ‘elite-challenging’ (Inglehart & Welzel, 2005). Bij referenda worden overheidsvoorstellen niet zelden weggestemd en bij algemene verkiezingen halen zogenoemde antipolitieke partijen een groot aantal stemmen. In plaats van “a means of inducing acceptance of a goal” (Verba, 1961, p. 200) lijkt participatie vandaag voornamelijk weerstand op te roepen tegen de gevestigde elite. Participatie is blijkbaar steeds vaker een pijnlijke ervaring (Lane, 1999), in eerste instantie voor de politieke elite maar misschien ook voor de individuele participanten.

Bij wie ligt de oorzaak voor deze eventuele ‘participatieweeën’? Enerzijds leggen sommigen de verklaring voor de mogelijke pijnlijke effecten van participatie, in navolging van Rousseau, bij de beleidsmakers die niet weten hoe ze met geëngageerde burgers moeten omgaan. Bij traditionele participatievormen zoals algemene verkiezingen laten burgers zich immers vooral leiden door algemene procesmatige verwachtingen. Simpelweg erbij zijn en tot de rangen van de winnaar behoren, zijn hierbij wellicht belangrijke drijfveren (Nadeau & Blais, 1993). Maar als een burger zich ‘daadwerkelijk’ engageert, wil hij naast procesmatige voldoening ook beleidsmatig effect zien. Als dit bevredigende effect uitblijft, ontstaat er mogelijk frustratie. Anderzijds legt men de oorzaak voor de ‘participatieweeën’, geïnspireerd door Schumpeter en Weber, bij de wispelturigheid en de overtrokken verwachtingen van de participerende burger. Omwille van een gebrek aan politiek inzicht en politieke ervaring overschat deze (modale) burger de maakbaarheid van de complexe geglobaliseerde samenleving, in het bijzonder omdat de concrete gevolgen van een beleidsbeslissing vaak minder tastbaar zijn. Tussen een beleidsbeslissing en de gevolgen ervan gaapt vaak een diepe kloof omdat er steeds meer actoren bij betrokken zijn en omdat het steeds langer duurt voordat een beleidsbeslissing zich toont in concrete en tastbare effecten.

Beide zienswijzen verschillen fundamenteel in de wijze waarop men met de pijnlijke effecten van participatie moet omgaan. Waar de aanhangers van de tweede, ‘elitistische’ benadering vooral pleiten voor sterkere vertegenwoordigers en minder directe participatiemogelijkheden, verwachten de aanhangers van de eerste, ‘participatiedemocratische’ benadering vooral heil van meer luisterbereidheid bij de politieke elite en de versterking van issuespecifieke directe participatiemogelijkheden. De aanhangers van de participatiedemocratie verwachten bovendien dat de ‘pijn’ van de participatieweeën afneemt naarmate burgers meer directe participatie-ervaring opdoen. Aanvankelijk zullen participanten immers eerder geneigd zijn om een geïsoleerd strijdpunt te verabsoluteren en het minder te beschouwen als een schakel in een lange besluitvormingsketen. Naarmate ze meer participeren, zullen ze echter leren dat een politiek besluitvormingsproces een kwestie van geven en nemen is. In de woorden van Cloke (2001, p. XIII): “In facing our conflicts, opening our hearts, and locating the centre of what is not working, we pass through the other side, uncovering hidden choices and transformational opportunities that ask us to develop, grow, and learn more about our inner selves”. Individuele emancipatie en participatie zijn onlosmakelijk verbonden, althans volgens aanhangers van de participatiedemocratie.

2.2. *Individuele emancipatie-effecten van politieke participatie: de hypothesen*

De pleitbezorgers van de participatiedemocratie stellen, allereerst, dat de nieuwe geïndividualiseerde participatiekanalen aan alsmear meer burgers de kans bieden

om zich individueel te emanciperen via een toename van hun politieke kennis. Individuele burgers worden zich immers al participierend bewust van de gangbare belangen en belanghebbenden. Bovendien zullen ze gaandeweg een visie ontwikkelen op de wijze waarop die belangen tot uiting moeten komen in overheidsbeleid en welke politieke besluitvormers die belangen het best verdedigen.

Hypothese 1a: “Meer geïndividualiseerde lokale politieke participatie leidt tot een stijging van politieke kennis”.

Deze effecten zullen echter variëren naarmate de participatie meer of minder is ingebed in een duurzaam en gevarieerd participatietraject. We verwachten dat de stijging van politieke kennis sterker is bij meer ervaren participanten.

Hypothese 1b: “Meer geïndividualiseerde lokale politieke participatie leidt tot een sterkere stijging van de politieke kennis bij burgers met meer voorgaande lokale participatie-ervaring”.

Voorts kunnen we, ons inspirerend op het onderzoek van Opp en Kittel (2010), stellen dat de voldoening die gepaard ging met participatie-ervaring(en) uit het verleden eveneens een mediërende rol speelt bij de leereffecten van politieke participatie. We verwachten concreet dat men meer kennis overhoudt aan de politieke participatie-ervaringen waarop men met meer voldoening terugkijkt.

Hypothese 1c: “Meer geïndividualiseerde lokale politieke participatie leidt tot meer politieke kennis bij burgers die met voldoening terugkijken op voorgaande lokale participatie-ervaring(en)”.

Het vergaren van politieke kennis en de herkenning van de geldende belangen is aanvankelijk vaak een ontvullende ervaring. Niettemin verwachten de aanhangers van de participatiedemocratie dat participatie op termijn tot ‘bevrijding’ zal leiden, omdat ze de participant vrijmaakt uit wat men ‘de roes van de onwetendheid’ zou kunnen noemen (Delli Carpini & Keeter, 1989; Lane, 1999). In de mate dat participatie leidt tot een verhoging van de politieke kennis en het inzicht in het eigenbelang ‘lijdt’ ze ook tot zelf-emancipatie. Participatie kan ervoor zorgen dat een burger beseft dat hij de speelbal was van externe en vreemde krachten. In de mate dat een burger meer ervaring opdoet met participatie zou dit nochtans kunnen veranderen. Aanvankelijk zullen de individuele wensen van de participant vaak niet overeenstemmen met de (gepercipieerde) gang van zaken, waardoor de participatie niet direct tot een stijging van politiek vertrouwen zal leiden. Maar na verloop van tijd zou de balans tussen individuele verwachtingen en beleidsmatige realisaties meer in evenwicht kunnen komen. Enerzijds zal een meer ervaren participant wellicht meer realistische verwachtingen koesteren en anderzijds zal een responsieve en beter geïnformeerde overheid beter kunnen inspelen op de noden en verlangens van de burger. Beide processen kunnen op deze wijze voor een ‘normalisatie’ van het politiek vertrouwen zorgen. *In concreto* verwachten we dat participerende burgers gaandeweg een meer begripvolle visie ontwikkelen en meer vertrouwen zullen hebben in de lokale politieke autoriteiten.

Hypothese 2a: “Meer geïndividualiseerde lokale politieke participatie leidt tot een daling van het politiek vertrouwen”.

We verwachten evenwel dat dit effect zwakker zal zijn naarmate de burger meer participatie-ervaring opbouwt, zo mogelijk in verscheidene geïndividualiseerde participatievormen.

Hypothese 2b: “Meer geïndividualiseerde lokale politieke participatie leidt niet tot een verdere daling van het politiek vertrouwen bij burgers met meer lokale participatie-ervaring”.

Bovendien verwachten we dat het meer bepaald de ervaren participanten zijn die met tevredenheid terugkijken op hun lokale politieke participatie, die meer vertrouwen zullen stellen in de lokale politiek.

Hypothese 2c: “Meer geïndividualiseerde lokale politieke participatie leidt tot meer politiek vertrouwen bij burgers die met grotere voldoening terugkijken op voorgaande lokale participatie-ervaring(en)”.

2.3. *De tragiek van stedelijke politieke participatie*

Doordat lokale dossiers doorgaans minder ideologisch zijn en dichter bij het dagdagelijkse leven staan, gaan de aanhangers van de participatiedemocratie ervan uit dat de emanciperende effecten van participatie zich bij uitstek op dit lokale niveau zullen voordoen (cf. Pateman, 1970). Het begrip *citizenship* verwijst niet toevallig naar de stad (de *city*): historisch waren stedelingen de eersten om zich te bevrijden van feodale machtshebbers en om op te komen voor burgerrechten (Fraser & Gordon, 1992). Stadslucht maakt vrij. “Freedom and citizenship are correlates; each sustains and gives life to the other” (Barber, 2003, p. 145). In die zin is het logisch of althans zeer begrijpelijk dat de voorstanders van de participatiedemocratie zich vaak laten inspireren door bijvoorbeeld Tocquevilles verheerlijking van de collectieve besluitvorming in de Amerikaanse *city halls* en Aristoteles’ beschrijvingen van de directe democratie in de Griekse stadstaten.

Als men in een survey vraagt naar vertrouwen in lokale politieke autoriteiten geven burgers overigens nog steeds blijf van significant meer politiek vertrouwen in de lokale autoriteiten dan bijvoorbeeld in de nationale of supranationale autoriteiten (o.a. Levi & Stoker, 2000). Op zich lijkt dit logisch want lokale dossiers zijn dikwijls minder complex en lokale beleidsmakers zijn meer bereikbaar. Omdat mensen zich meer vertrouwd voelen met het lokale niveau hebben ze er meer vertrouwen in. Daarom is de stedelijke context een ideale context om de bovenstaande hypothesen te testen.

Maar alles is relatief. Het is immers enigszins tragisch dat diezelfde stedelijke context enkele eeuwen later een bakermat van proteststemmen en politieke apathie lijkt te zijn geworden. Dit is overigens geen *contradictio in terminis*. Aan de ene kant

ziet men bijvoorbeeld dat extreemrechtse partijen, zoals de anti-immigrantenpartij Vlaams Belang in Vlaanderen, erg veel electorale steun krijgen in steden. Aan de andere kant kan men er niet omheen dat de betrokkenheid van de doorsnee stedeling bij zijn lokaal bestuur en stedelijke context op een bijzonder laag pitje staat. Een gebrek aan politiek vertrouwen kan zowel leiden tot een afkeer van politieke participatie als tot stemmen voor een populistische partij. In de praktijk blijkt de stedelijke vertrouwdheid dan ook veelal weinig om het lijf te hebben, bijvoorbeeld in termen van concrete politieke terreinkennis. Verkiezingsonderzoek toont aan dat kiezers weliswaar meer voorkeurstemmen uitbrengen bij lokale verkiezingen, maar tegelijkertijd blijken ze nauwelijks kandidaten te (her)kennen (Thijssen & Jacobs, 2004). Zeker in grootstedelijke contexten gaat het dan nog meestal om zogenoemde gemediatiseerde kennis en stemmen burgers bijgevolg vaak voor nationale (politieke) *celebrities*. Het lokale vertrouwen blijkt een zwak fundament te hebben en in eerste instantie aan te sluiten bij wat we eerder ‘de roes van de onwetendheid’ noemden.

In reactie hierop hebben vele stadsbesturen de laatste decennia talrijke participatieprocessen geïnitieerd (Askim & Hanssen, 2008). Een en ander staat niet los van decretale verplichtingen en stimuli. Zo worden de lokale overheden door de Vlaamse decreetgever uitdrukkelijk gestimuleerd om hun visie op burgerparticipatie uit te schrijven in een lokale participatieverordening. In Nederland bestaat in dit verband zelfs een wettelijke verplichting. De achterliggende redenering is dat men de lokale beleidsvorming niet enkel mag overlaten aan professionele beleidsmakers en dat men burgerparticipatie op een professionele manier moet aanpakken (De Rynck & Dezeure, 2009). Opvallend hierbij is dat ook het inzicht in de te verwachten effecten empirisch nog weinig onderbouwd is.

3. Context en data

3.1. *De Deurnse context*

We zullen de bovenvermelde hypothesen testen in een grootstedelijke context, met name die van het Antwerpse district Deurne (België). Het gaat hier om een casus die zowel politiek als demografisch betekenisvol is. Sinds de binnengemeentelijke decentralisatie van 2000 beschikt het district Deurne over een eigen rechtstreeks verkozen districtsraad met autonome bevoegdheid voor een ruim scala aan lokale materies. Wat het bevolkingsaantal betreft, is het district met zijn zeventigduizend inwoners vergelijkbaar met een middelgrote Vlaamse stad als Hasselt, Mechelen en Sint-Niklaas.

Het district Deurne is in deze context extra interessant, omdat er twee participatiekanalen werden geïnitieerd waarmee men de individuele burger meer wil

betrekken bij de lokale besluitvorming. Ten eerste bestaat er sinds 2000 een lokaal meldpunt waar Deurnse burgers via een website of meldingskaart problemen en voorstellen kunnen melden aan het districtsbestuur met betrekking tot hun directe leefomgeving en/of dienstverlening van het district. Ten tweede werd in 2009 een lokaal participatieproces opgezet waarbij een representatieve steekproef van Deurnse burgers als bevoorrechte getuigen – zogenoemde ‘Deurnse antennes’ – fungeren. Deze antennes werden onder meer tweemaal bevraagd over lokale beleidsmatige aangelegenheden.

Omdat zowel het meldpunt als het antennesonderzoek een individuele en issuespecifieke actie vereisen, vallen ze in de classificatie van Dalton (2008) onder de geëngageerde participatievormen.¹ Niettemin gaat het hier nog steeds om participatievormen waarvan de contouren in eerste instantie bepaald worden door de lokale overheid en niet om wat men tegenwoordig soms participatievormen van de derde generatie noemt (Oude Vrielink & Van De Wijleven, 2008). Toch zijn er substantiële verschillen met de klassieke ‘plichtgerelateerde’ participatie. Het gaat immers om individuele engagementen van de burger die zich toespitsen op *single issues* en die minder vrijblijvend zijn, omdat er een reactieverbintenis bestaat vanwege de districtsoverheid.

3.2. Data

Omdat onze hypothesen ingaan op de longitudinale effecten van participatie, hebben we panelgegevens nodig om ze te testen. Doordat we betrokken waren bij de implementatie en evaluatie van de in de voorgaande paragraaf beschreven twee participatiekanalen, hadden we toegang tot unieke datasets die een goed beeld kunnen geven van de longitudinale effecten van de participatie op de individuele participant. Een en ander vormt een onderdeel van een grootschalig tevredenheids-onderzoek gefinancierd door het Deurnse districtsbestuur.

In februari 2009 initieerden we een lokaal participatieproces (antenne-onderzoek) waarbij we een gestratificeerde random steekproef van Deurnse burgers aanschreven. We vroegen hen om als bevoorrechte getuige – Deurnse antenne – op te treden. De oorspronkelijke steekproef werd gestratificeerd in functie van het feit of de respondenten al dan niet een melding hadden gedaan bij het lokale meldpunt gedurende de jaren 2004 tot en met 2007. We steunden hiervoor op de identificatiegegevens die een melder moet toevoegen aan een melding. In totaal werden 4.303 meldingen gemaakt tussen 2004 en 2007. Na uitzuivering van de institutionele/professionele melders telden we 2.451 ‘unieke’ melders die in de loop van de onderzochte periode één of meer meldingen maakten. In totaal deed 3,4% van de Deurnse meerderjarige bevolking of 6,3% van de Deurnse huishoudens een melding tijdens de genoemde periode van 4 jaar. We verbonden deze 2.451 melders

op 1 augustus 2008 met het bevolkingsregister. Dit lukte in 79,6% (1.950) van de gevallen. Redenen voor een *mismatch* waren onder andere verhuisbewegingen, onvolledige of foutieve identificatiegegevens en overlijden.

Met de hulp van de stadsdiensten trokken we op 1 augustus 2008 een aselechte steekproef uit deze meldersgroep en contrasteerden we deze met een aselechte steekproef uit de meerderjarige niet-melders. Uiteindelijk namen 686 respondenten deel aan de eerste bevraging, van wie 290 melders (responsgraad: 64,8%) en 396 niet-melders (responsgraad: 47,6%). De respons vertoonde geen systematische vertekening en de responsgraad bedroeg 53,7%, wat zeer bevredigend is gegeven dat het om een grootstedelijke context gaat.²

Anderhalf jaar later (zomer 2010) bevroegen we deze antennes opnieuw. Van de oorspronkelijke 686 respondenten participeerden er uiteindelijk 457 (66,6%) voor een tweede maal in 2010 (zie de Appendix voor enkele kenmerken van deze 457 respondenten). De panelattritie was aldus relatief beperkt, zeker als we rekening houden met de stedelijke context. Opp en Kittel (2010) kenden in een vergelijkbare studie bijvoorbeeld een attritie van maar liefst 83% tussen de eerste en tweede bevraging golf. Overigens was het wel zo dat, net zoals in andere panelstudies, er in de tweede golf iets meer oudere en hoger opgeleide respondenten deelnamen. Voor de variabele geslacht is er nagenoeg geen verschil.

Omdat het niet uit te sluiten valt dat de 'niet-melders' geen melding deden vóór 2004 of ná 2007, combineerden we de objectieve registratie van het meldgedrag met een subjectieve retrospectieve inschatting door de respondenten zelf. In de bevraging van 2009 stelden we hen de vraag: "Hebt u ooit al eens een probleem in uw buurt gemeld aan het districtsbestuur?". Van de individuen die wij als melder of als niet-melder identificeerden, bevestigde respectievelijk 68% en 72% dit. Omdat we er zeker van willen zijn dat de niet-melders voor 2009 werkelijk totaal geen ervaring hadden met meldingen aan het lokale districtsbestuur, gebruikten wij als referentiegroep de 187 (40,9%) individuen van wie er geen enkele melding geregistreerd werd in de periode 2004-2007 en die zich geen enkele melding konden herinneren. We zetten deze groep af tegen de 270 respondenten (59,1%) die op basis van de objectieve en/of subjectieve registratie wel over meldingservaring beschikken. Voorts verdisconteren we een tweede subjectief element in onze modellen, namelijk de tevredenheid over de aanpak van het gemelde probleem. We veronderstellen namelijk dat de kans dat participatie tot een stijging van het politiek vertrouwen leidt groter is voor diegenen die met tevredenheid terugkijken op vroegere participatie. Van de 270 melders bleken er 108 (heel) tevreden en 96 minder tevreden.³

Kortom, we beschikken over paneldata voor twee momenten in de tijd, namelijk 2009 (T_1) en 2010 (T_2). Deze paneldata stellen ons in staat om na te gaan welke effecten deelname aan het antenne-onderzoek heeft voor de individuele participant. Een nadeel is dat we slechts een beperkt zicht hebben op de burgers die niet deel-

namen aan het antenne-onderzoek, omdat de groep individuen die in 2010 voor het eerst werden bevraagd zeer klein was. Dit nadeel wordt ten dele gecompenseerd doordat onze panelrespondenten werden gestratificeerd in functie van voorgaand gebruik van een lokaal meldpunt (T_0); in T_0 hebben we een substantiële groep 'niet-participanten'.

De afhankelijke variabelen die we bestuderen zijn 'kennis van lokale politici' (pk_{T_1}), 'verandering in kennis van lokale politici' ($pk_{T_2} - pk_{T_1}$), 'politiek vertrouwen in de lokale districtsraad' (pv_{T_1}) en 'verandering in politiek vertrouwen in de lokale districtsraad' ($pv_{T_2} - pv_{T_1}$). Om de kennis van lokale politici te meten, stelden we de panelrespondenten in 2009 en 2010 de vraag: "Hieronder worden negen namen van Deurnse politici opgegeven, gelieve aan te duiden of u de persoon al dan niet kent". Op basis hiervan berekenden we voor elke panelrespondent een somscore die varieert tussen nul en negen. Om de verandering in de kennis van lokale politici te meten, berekenden we het verschil tussen de scores op beide bevragsingsmomenten ($pk_{T_2} - pk_{T_1}$). We zijn ons ervan bewust dat dit een specifieke indicator is van politieke kennis; niettemin lijkt dit ons niet al te problematisch omdat personele kennis in ander onderzoek blijkt te correleren met beleidsmatige kennis (Delli Carpini & Keeter, 1996).

Om 'politiek vertrouwen in de lokale districtsraad' te meten, stelden we in 2009 en 2010 de vraag: "Hoeveel vertrouwen heeft u in de districtsraad van Deurne?" met vijf mogelijke antwoordcategorieën gaande van 'zeer weinig' tot en met 'zeer veel' vertrouwen. Om de verandering in politiek vertrouwen te meten berekenden we, analoog aan de kennis van lokale politici, voor elke panelrespondent het verschil tussen de vertrouwenscores op beide bevragsingsmomenten ($pv_{T_2} - pv_{T_1}$).

In Tabel 1 geven we schematisch weer hoe de verschillende hypothesen zich verhouden tot de diverse databestanden en fases in het participatietraject. Bij de hypothesen 1a en 2a kijken we naar de veranderingen in kennis van lokale politici en politiek vertrouwen. We verwachten hierbij dat de kennis van lokale politici over het algemeen is gestegen en dat het politiek vertrouwen over het algemeen is gedaald. Bij de hypothesen 1b en 2b voegen we daar een conditie aan toe. We bekijken hier of eerdere participatie-ervaring, in de vorm van het maken van een melding bij het districtsbestuur, resulteert in een sterkere toename qua kennis van lokale politici en in een minder sterke qua lokaal politiek vertrouwen. Ten slotte voegen we bij de hypothesen 1c en 2c een conditie toe. We stellen ons de vraag of een eerdere participatie-ervaring, waarop de participant bovendien met tevredenheid terugblijkt, resulteert in respectievelijk meer kennis van lokale politici en meer lokaal politiek vertrouwen. We testen de hypothesen 1c en 2c echter niet op basis van paneldata maar cross-sectioneel. We beschikken immers uitsluitend over gegevens met betrekking tot de voldoening van de panelrespondenten over een voorgaande participatie-ervaring. Het is hierbij twijfelachtig dat voldoening over een eerdere participatie-ervaring (T_0) leidt tot een sterkere stijging van de politieke

kennis en het politieke vertrouwen tussen beide bevragingsmomenten van het antenne-onderzoek. Kortom, we testen deze hypothesen cross-sectioneel, waarbij we nagaan of voldoening over een voorgaande participatie-ervaring (T_0) gepaard gaat met meer politieke kennis (T_1) en meer politiek vertrouwen (T_1).

TABEL 1. Operationalisering van de hypothesen.

	Meldpunt	Antenneonderzoek
	Participatie $T_0 =$ 2004-2007	Participatie $T_1 = 2009$ Participatie $T_2 = 2010$
H1: Politieke Kennis (pk)		
H1a: Panel		$(pk_{T_2} - pk_{T_1}) > 0$
H1b: Panel (conditioneel)		$[(pk_{T_2} - pk_{T_1}) \text{Ervaren}_{T_0}] > [(pk_{T_2} - pk_{T_1}) \text{Onervaren}_{T_0}]$
H1c: Cross-sectioneel		$[pk_{T_1} \text{Tevreden Ervaren}_{T_0}] > [pk_{T_1} \text{Minder Tevreden Ervaren}_{T_0}]$
H2: Politiek Vertrouwen (pv)		
H2a: Panel		$(pv_{T_2} - pv_{T_1}) < 0$
H2b: Panel (conditioneel)		$[(pv_{T_2} - pv_{T_1}) \text{Ervaren}_{T_0}] > [(pv_{T_2} - pv_{T_1}) \text{Onervaren}_{T_0}]$
H2c: Cross-sectioneel		$[pv_{T_1} \text{Tevreden Ervaren}_{T_0}] > [pv_{T_1} \text{Minder Tevreden Ervaren}_{T_0}]$

4. Empirische toetsing

4.1. Participatie en kennis

De aanhangers van de participatiedemocratie argumenteren dat participatie tot meer politieke kennis leidt. Politieke kennis meten we zoals gezegd aan de hand van de naamherkenning van politici die uitsluitend actief zijn op het districtsniveau. Hypothese 1a testen we op basis van paneldata, waarbij we de geaggregeerde kennis van lokale politici bij de panelrespondenten op beide bevragingsmomenten (2009 en 2010) vergelijken. Dit doen we aan de hand van een T-test, waaruit blijkt dat de geaggregeerde politieke kennis tussen de twee bevragingsmomenten significant is gestegen. In 2009 herkenden de panelrespondenten gemiddeld de namen van 1,85 districtspolitici, in 2010 is dit gemiddelde 2,14. Er is sprake van een significante toename ($t = 2,27$; $p < 0,05$). Uit de bivariate transitiegegevens leren we bovendien dat de politieke kennis bij 33,4% van de individuele panelrespondenten

steeg, terwijl die bij 12,6% daalde. Gegeven dat ook de kennis van politici die zich tijdens de periode 2009-2010 nauwelijks profileerden steeg en dat systematische vertekeningen in de attritie zeer beperkt waren, lijkt de stijging van de lokale politieke kennis verklaard te worden door de betrokkenheid in het antenne-onderzoek (2009-2010). Dit is te meer waarschijnlijk, omdat de controlegroep – de individuen die pas in 2010 (T_2) voor het eerst participeerden aan het antenne-onderzoek – opmerkelijk lager scoort qua kennis van lokale politici (gemiddeld werd 1,7 politicus herkend) dan de panelrespondenten die reeds in 2009 deelnamen. Bijgevolg vinden we empirische ondersteuning van hypothese 1a.

Uit het voorgaande blijkt dat de kennis van lokale politici bij de panelrespondenten is toegenomen, maar geldt deze stijging in gelijke mate voor alle participanten? We verwachten dat ervaren participanten een steilere leercurve doormaken dan onervaren participanten, die niet eerder lokaal politiek participeerden voordat zij deelnamen aan het antenne-onderzoek. Om deze verandering in politieke kennis te meten, berekenen we het verschil in kennis van lokale politici tussen beide bevragingmomenten (2010-2009).

TABEL 2. Verklaring van veranderingen in politieke kennis (2009-2010).

	Model 1	
	Coëff.	Std. Fout
(Constant)	0,39	0,39
Geslacht (Ref.: man)	-0,05	0,13
Leeftijd (in jaren)	-0,00	0,00
Onderwijsniveau (Ref.: geen diploma/lager onderwijs)		
Lager Secundair	0,03	0,24
Hoger Secundair	-0,09	0,22
Hoger Onderwijs	0,39*	0,22
'Ervaren' participanten (Ref.: 'onervaren' participanten)	0,08	0,14

Afhankelijke variabele: 'Verandering in kennis van lokale politici' bij panelrespondenten; n = 435.
 ***p<0,01 **p<0,05 *p<0,1.

In bovenstaande Tabel 2 geven we de resultaten weer van een lineaire regressie (model 1) ter verklaring van de verandering in kennis van lokale politici tussen 2009 en 2010. We merken dat wat de sociodemografische variabelen betreft enkel de variabele 'hoger onderwijs' 'flirt' met de significantiedrempel ($b = 0,39^*$). Dit betekent dat de hoogst opgeleide panelrespondenten significant sterker stijgen qua kennis van lokale politici dan de laagst opgeleide respondenten.

In hypothese 1b formuleerden we bovendien de verwachting dat het leereffect van politieke participatie op kennis van lokale politici sterker is voor meer ervaren participanten. We verwachten met andere woorden dat de politieke kennis van bur-

gers die tussen 2004 en 2007 een melding maakten bij het districtsbestuur, sterker zal stijgen dan die van hen zonder voorgaande lokale participatie-ervaring. Uit model 1 blijkt echter dat 'ervaren participanten' niet significant meer politieke kennis verworven tussen 2009 en 2010 ($b = 0,08$). Hypothese 1b wordt bijgevolg verworpen.

TABEL 3. Verklaring van politieke kennis (2009).

	Model 1	
	Coëff.	Std. Fout
(Constant)	0.70	0.52
Geslacht (Ref.: man)	-0.03	0.17
Leeftijd (in jaren)	0.02***	0.01
Onderwijsniveau (Ref.: geen diploma/lager onderwijs)		
Lager Secundair	0.01	0.31
Hoger Secundair	0.06	0.29
Hoger Onderwijs	0.83***	0.29
Voldoening over vroegere participatie-ervaring (Ref.: minder tevreden over vroegere participatie-ervaring)		
Tevreden over vroegere participatie-ervaring	0.51***	0.13
Geen vroegere participatie-ervaring	-0.52***	0.11

Afhankelijke variabele: 'Kennis van lokale politici' (2009);

$n = 435$.

*** $p < 0,01$ ** $p < 0,05$ * $p < 0,1$.

In hypothese 1c voegden we een conditie toe aan de voorgaande hypothese door te stellen dat eerdere participatie-ervaring, waarop de participant bovendien met voldoening terugblijkt, leidt tot meer politieke kennis. We verwachten dus dat de leereffecten van politieke participatie beïnvloed worden door de voldoening die een participant voelt bij eerdere participatie-ervaring(en). Gegeven het feit dat we hypothese 2c cross-sectioneel testen, beschouwen we de kennis van lokale politici in 2009 (T_1) als afhankelijke variabele in model 1 van bovenstaande Tabel 3. Omdat de voldoening over een voorgaande participatie-ervaring uitsluitend kan worden gemeten voor de groep van ervaren participanten voegen we een variabele 'voldoening over vroegere participatie-ervaring' met drie categorieën toe aan het verklaringsmodel. De eerste categorie 'geen vroegere participatie-ervaring' behelst panelrespondenten die geen eerdere melding maakten bij het districtsbestuur. De tweede categorie 'tevreden over vroegere participatie-ervaring' bestaat uit respondenten die een melding maakten bij het districtsbestuur en hier tevreden op terugblikken. De categorie 'minder tevreden over vroegere participatie-ervaring', ten slotte, bestaat uit diegenen die gebruikmaakten van het meldpunt en met minder voldoening terugblikken op deze ervaring. Deze laatste categorie fungeert als referentiecategorie.

Uit model 1 blijkt dat de categorie 'tevreden over vroegere participatie-ervaring', onder controle voor de overige verklarende variabelen, een significant positief effect heeft op de kennis van lokale politici ($b = 0,51^{***}$). Dit houdt in dat participanten die tevreden zijn over hun eerdere participatie-ervaring significant meer kennis hebben over lokale politici dan de referentiecategorie, in casu de participanten die minder tevreden zijn over een vroegere participatie-ervaring. Bijgevolg kunnen we spreken van steun voor hypothese 1c.

Bovendien stellen we vast dat de variabele 'geen vroegere participatie-ervaring' resulteert in een significant negatief effect op de kennis van lokale politici ($b = -0,52^{***}$). Participanten zonder voorgaande participatie-ervaring hebben blijkbaar nog minder kennis van de lokale politici dan participanten die minder tevreden terugblikken op hun eerdere participatie-ervaring.

4.2. *Participatie, kennis en vertrouwen*

De aanhangers van de participatiedemocratie argumenteren dat politieke participatie op korte en middellange termijn kan leiden tot een daling van politiek vertrouwen. Op de lange termijn, die we hier definiëren als een termijn van minimaal drie jaar, zullen participanten echter wellicht, geholpen door een toename van hun politieke kennis en door een responsieve lokale politieke overheid die beter kan inspelen op de noden en verlangens van de burger, een meer realistisch verwachtingspatroon aannemen. Deze twee processen hebben volgens dit perspectief uiteindelijk een normalisering van het vertrouwen in de lokale politieke overheid tot gevolg.

Om hypothese 2a te toetsen maken we wederom gebruik van paneldata, waarbij we het vertrouwen van de panelrespondenten in de districtsraad op beide bevragingsmomenten (2009 en 2010) vergelijken. We beschouwen hierbij het anderhalve jaar tussen beide bevragingen als middellange termijn. Uit de T-test blijkt dat het geaggregeerde politieke vertrouwen tussen beide participatiemomenten inderdaad significant is gedaald. In golf 2 bedroeg het vertrouwen gemiddeld 2,87, terwijl het gemiddelde in golf 1 nog 3,0 was ($t = 2,41$; $p < 0,05$). Voorts leren we uit de individuele transities dat het politieke vertrouwen in het districtsbestuur bij 28,5% van de panelrespondenten daalde. Het politiek vertrouwen steeg bij slechts 18,4% van de respondenten; 53,2% behield hetzelfde vertrouwensniveau. Deze bevindingen sluiten aan bij de theoretische verwachtingen en bieden empirische steun voor hypothese 2a.

Maar wat gebeurt er op lange termijn? Het valt te verwachten dat ervaren participanten, door hun eerdere participatie-ervaring, reeds een meer realistisch verwachtingspatroon koesteren ten aanzien van de lokale districtsraad. Dit zou zich dan ook uiten in een constant of zelfs stijgend vertrouwen in de districtsraad in vergelijking met de onervaren participanten. Bijgevolg verwachten we dat, verge-

lijkbaar met het leereffect van eerdere participatie op politieke kennis, het politieke vertrouwen van ervaren participanten minder daalt dan dat van onervaren participanten. Om deze evolutie in politiek vertrouwen te meten, berekenen we het verschil in vertrouwen in de Deurnse districtsraad tussen beide bevragingsmomenten (2009 en 2010). We testen hypothese 2b met behulp van een regressieanalyse (zie model 1 in onderstaande Tabel 4).

TABEL 4. **Verklaring van veranderingen in vertrouwen in de lokale districtsraad (2009-2010).**

	Model 1	
	Coëff.	Std. Fout
(Constant)	-0,33	0,26
Geslacht (Ref.: man)	-0,15*	0,09
Leeftijd (in jaren)	0,00	0,00
Onderwijsniveau (Ref.: geen diploma/lager onderwijs)		
Lager secundair	0,07	0,15
Hoger secundair	0,34**	0,14
Hoger onderwijs	0,42***	0,14
'Ervaren Participant' (Ref.: 'onervaren' participant)	0,03	0,09

Afhankelijke variabele: 'Verandering in vertrouwen in de lokale districtsraad' bij panelrespondenten; n = 394.

*** p<0,01 **p<0,05 *p<0,1.

Allereerst bekijken we de effecten van de sociodemografische variabelen. Hieruit blijkt dat de variabele 'geslacht' slechts significant is bij $p < 0,1$ ($b = -0,15^*$), wat betekent dat de daling in politiek vertrouwen zich iets sterker manifesteert bij vrouwen dan bij mannen. Vervolgens stellen we een significant positief effect vast voor de variabele 'hoger onderwijs' ($b = 0,42^{***}$). Dit relatief sterke effect betekent echter niet dat de hoogst opgeleiden sowieso significant meer vertrouwen zijn gaan stellen in de lokale districtsraad dan de laagst opgeleiden. We stellen immers vast dat er tussen 2009 en 2010 geen significante verschuivingen zijn in het vertrouwen in de districtsraad voor de hoogst opgeleiden. Het vertrouwen van de laagst opgeleiden in de districtsraad is echter significant gedaald tussen beide bevragingen ($t = -2,58$; $p < 0,05$). We stellen dus een significant verschil vast in de verandering in het vertrouwen in de lokale districtsraad tussen de laagst en hoogst opgeleiden, dat veroorzaakt wordt door een daling van vertrouwen bij de laagst opgeleiden.

Uit model 1 blijkt evenwel dat de variabele 'ervaren participant' niet in een significant effect resulteert op de verandering in vertrouwen in de lokale districtsraad tussen beide bevragingsmomenten. Dit betekent dat de optimistische theoretische verwachtingen van de participatiedemocraten geen empirisch ondersteuning krij-

gen. Ervaren en onervaren participanten verschillen niet van elkaar qua evolutie van politiek vertrouwen; bijgevolg wordt hypothese 2b verworpen.

Ten slotte argumenteerden we, aansluitend bij Opp en Kittel (2010), dat een eerdere participatie-ervaring waarop de participant bovendien met voldoening terugblijkt, eveneens een positieve impact heeft op politiek vertrouwen. Tevredenheid over het doorlopen van een eerder participatieproject leidt tot meer vertrouwen in de lokale districtsraad van Deurne. We testen de hypothese 2c, analoog aan hypothese 1c, cross-sectioneel. We hanteren hiervoor de gedichotomiseerde variabele '(zeer) veel vertrouwen in de lokale districtsraad' in 2009 (T_1) als afhankelijke variabele. Bijgevolg testen we hypothese 2c met behulp van een logistische regressie. Analoog aan model 1 in Tabel 3 gebruiken we de variabele 'voldoening over vroegere participatie-ervaring' met de drie categorieën 'geen vroegere participatie-ervaring', 'tevreden over vroegere participatie-ervaring' en 'minder tevreden over vroegere participatie-ervaring' om uitdrukking te geven aan de voldoening van een participant bij een voorgaande participatie-ervaring. De referentiecategorie is de categorie 'minder tevreden over een vroegere participatie-ervaring'.

Uit model 1 uit onderstaande Tabel 5 blijkt dat de variabele 'tevreden over vroegere participatie-ervaring' niet resulteert in een significant effect op het politiek vertrouwen in 2009 (T_1). Dit wijst erop dat de voldoening die gepaard gaat met een eerdere participatie-ervaring niet leidt tot meer politiek vertrouwen. Hypothese 2c kan niet worden bevestigd.

TABEL 5. Verklaring van politiek vertrouwen (2009).

	Model 1	
	Coëff.	Std. Fout
(Constant)	-0.06	0.72
Geslacht (Ref.: man)	0.00	0.24
Leeftijd (in jaren)	-0.00	0.01
Onderwijsniveau (Ref.: geen diploma/lager onderwijs)		
Lager secundair	-0.84**	0.37
Hoger secundair	-1.77***	0.38
Hoger onderwijs	-1.11***	0.36
Voldoening over vroegere participatie-ervaring (Ref.: minder tevreden over vroegere participatie-ervaring)		
Tevreden over vroegere participatie-ervaring	0.04	0.15
Geen vroegere participatie-ervaring	-0.05	0.16

Afhankelijke variabele: 'Vertrouwen in de lokale districtsraad' (2009);
n = 394.

*** p<0,01 **p<0,05 *p<0,1.

5. Conclusie

Op lokaal niveau ondernemen stads- en gemeentebesturen steeds meer initiatieven om de burger nauwer te betrekken bij het beleid en de vorming van beleid. Lokale besturen vragen steeds meer input van de burger. Op korte en middellange termijn is deze investering in participatie echter niet geheel zonder risico. Zowel aanhangers van de participatiedemocratie als 'elitisten' erkennen dat participatie op korte termijn wellicht leidt tot zowel een stijging van de politieke kennis als tot een daling van het politieke vertrouwen. Participatie rukt de participerende burgers als het ware los uit hun roes van politieke onwetendheid, en dat kan een behoorlijk ontvullende ervaring zijn. Door hun betrokkenheid in een participatieproces verwerven burgers gaandeweg (meer) kennis over hun lokale politieke context, waardoor hun denkbeeldige vertrouwdheid met het lokale niveau wordt omgezet in een reële vertrouwdheid. De participerende burger komt tot het besef dat zijn belangen in het verleden misschien af en toe met voeten werden getreden. De stijging in politieke kennis ligt dan aan de basis van de daling van het politieke vertrouwen. Niettemin zal deze investering, aldus aanhangers van de participatieve democratie, op lange termijn renderen. Participatie, en de kennis die de burger hierdoor verwerft, zullen er op die lange(re) termijn toe leiden dat de participerende burger een realistisch verwachtingspatroon ontwikkelt ten aanzien van de politieke overheid. De 'elitisten' argumenteren daarentegen dat de toegenomen politieke kennis, zelfs op lange(re) termijn, niet leidt tot een stijging of een normalisatie van het politieke vertrouwen. De daling in politiek vertrouwen zal zich op lange termijn veeleer bestendigen.

Onze empirische analyses van het effectieve participatiegedrag in het Antwerpse district Deurne tonen aan dat participatie resulteert in meer kennis van lokale politici. Betrokkenheid in een participatieproces zorgt ervoor dat participanten gaandeweg meer kennis over de lokale politici verwerven. Participanten met meer voorafgaande participatie-ervaring waarop ze met tevredenheid terugblikken, blijken voorts over meer kennis van lokale politici te beschikken dan participanten die minder tevreden zijn over hun eerdere participatie-ervaring. Dit lijkt erop te wijzen dat participatie zowel op korte als op lange termijn een emanciperend effect heeft op de politieke kennis van participerende burgers. Zoals we echter al aangeven, zijn we ons ervan bewust dat 'kennis van lokale politici' wellicht een ietwat ruwe indicator is van politieke kennis. Toekomstig onderzoek moet uitwijzen of het emanciperend effect van participatie eveneens geldt bij gebruik van andere indicators van politieke kennis.

Naast het effect van participatie op politieke kennis, stellen we vast dat participanten steeds minder vertrouwen stellen in de lokale districtsraad. Terwijl we op korte termijn een duidelijke daling in het vertrouwen in de lokale districtsraad vaststellen, kunnen we echter niet aantonen dat het vertrouwen van meer ervaren

participanten sterker stijgt – of minder sterk daalt – dan dat van onervaren participanten. Bovendien kunnen we evenmin bevestigen dat participanten met een eerdere participatie-ervaring waarop ze met voldoening terugkijken, meer vertrouwen stellen in de lokale districtsraad. Onze bevindingen staan dan ook in contrast met de bevindingen van Opp en Kittel. Waar zij tot het besluit kwamen dat de politieke tevredenheid sterker is bij ervaren participanten, stellen wij vast dat voorgaande participatie-ervaringen geen aantoonbaar effect hebben op het politiek vertrouwen. Onze bevindingen lijken eerder aan te sluiten bij Lanes argumentatie. Hij stelt immers dat politieke participatie en politiek wantrouwen een moeilijk te scheiden stel vormen.

De vraag hoe de lokale politieke overheden moeten omgaan met het protest en het ongenoegen dat participatieprocessen aan de oppervlakte brengen, blijft dan ook ten dele open. Hoewel we geen effecten vinden van voorafgaande participatie-ervaring op het politieke vertrouwen, lijkt het ons interessant om in toekomstig onderzoek na te gaan of een betere opvolging van de participatie-initiatieven door de politieke overheden leidt tot meer politiek vertrouwen. Maar eerlijk is eerlijk, we hebben vooralsnog geen sterk empirisch bewijs gevonden voor deze positieve effecten van participatie-ervaring. Met Teorell moeten we dan ook besluiten dat “there is some evidence that curbs the hopes of participatory democrats” (2006, p. 795).

Noten

1. Ook zou men kunnen stellen dat met name het eerste participatiekanaal eigenlijk niet echt ressorteert onder de noemer politieke participatie, omdat het zich eenzijdig toespitst op de relatie tussen de burger als cliënt en de lokale overheid als *service provider*. Doordat de meldingen vaak betrekking hebben op collectieve goederen, die weliswaar individueel voordeel kunnen opleveren maar in principe meerdere beneficianten hebben, lijkt het ons desalniettemin legitiem om ‘meldingen’ als een vorm van politieke participatie te beschouwen. Heel wat meldingen gaan bijvoorbeeld over defecten aan publiek straatmeubilair dat door alle bewoners kan worden gebruikt.

We voerden een inhoudsanalyse uit van de 2.702 meldingen die het district Deurne in de periode 2004-2007 van zijn burgers ontving. We onderscheidden hierbij 8 inhoudelijke categorieën, waarvan meldingen met betrekking tot, respectievelijk, ‘infrastructuur’, ‘mobiliteit’, ‘milieu & afval’ en ‘groen’ veruit het vaakst voorkwamen. In totaal dekken deze vier categorieën 86,5% van de gemaakte meldingen (Focus op Deurne: Onderzoeksrapport Fase 1).

2. We verifieerden de representativiteit van de steekproef aan de hand van een kruistabel met de variabelen ‘geslacht’ en ‘leeftijd’ (met 4 categorieën). Er bestaan geen

significante verschillen ($\chi^2 = 0,07$ met $p < 0,005$). Tevens behaalde bijvoorbeeld de Vlaamse 'Stadsmonitor' (Schelfhaut, 2009) in 2008 een gelijkaardige responsgraad van 48%.

3. In totaal 66 melders gaven niet aan of ze met voldoening terugblikten op hun participatie-ervaring. Deze melders werden als 'missing' beschouwd.

Bibliografie

- Askim, J. & Hanssen, G.S. (2008). Councillors' Receipt and Use of Citizen Input: Experience from Norwegian Local Government, *Public Administration*, 86 (2), 387-409.
- Barber, B.R. (2003). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New State*. Berkeley: University of California Press.
- Cloke, K. (2001). *Mediating Dangerously: The Frontiers of Conflict Resolution*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Dalton, R.J. (2008). *The Good Citizen: How a Younger Generation is Reshaping American Politics*. Washington, D.C.: CQ Press.
- Delli Carpini, M.X. & Keeter, S. (1989). *What Americans Know About Politics and Why It Matters*. New Haven: Yale University Press.
- De Rynck, F. & Dezeure, K. (2009). *Burgerparticipatie in Vlaamse Steden: Naar een innovierend participatiebeleid*. Brugge: Vanden Broele.
- De Tocqueville, A. (1967 [1835]). *De la démocratie en Amérique*. Paris: Gallimard.
- Finkel, S. E. (1987). The Effects of Participation on Political Efficacy and Political Support: Evidence from a West German Panel, *The Journal of Politics*, 49 (2), 441-464.
- Fraser, N. & Gordon, L. (1992). Contract versus Charity: Why Is There No Social Citizenship in the United States, *Socialist Review*, 22 (3), 45-68.
- Gutmann, A. & Thompson, D. (2004). *Why Deliberative Democracy?* Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. & Welzel, C. (2005). *Modernization, Culture Change, and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Key, V.O. (1966). *The Responsible Electorate: Rationality in Presidential Voting 1936-1960*. New York: Vintage.
- Lane, R.E. (1999). The Joyless Polity: Contributions of Democratic Processes to Ill-Being. In S.L. Elkin & K.E. Soltan (Eds.), *Citizen Competence and Democratic Institutions* (pp. 329-371). University Park, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Levi, M. & Stoker, L. (2000). Political Trust and Trustworthiness, *Annual Review of Political Science*, 3 (1), 475-507.

- Mansbridge, J.J. (1999). On the Idea that Participation Makes Better Citizens. In S.L. Elkin & K.E. Soltan (Eds.), *Citizen Competence and Democratic Institutions* (pp. 291-325). University Park, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Nadeau, R. & Blais, A. (1993). Accepting the Election Outcome: The Effect of Participation on Losers' Consent, *British Journal of Political Science*, 23 (4), 553-563.
- Norris, P. (1999). *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. New York: Oxford University Press.
- Nye, J.S. (1997). Introduction: The Decline of Confidence in Government. In J.S. Nye, P.D. Zelikow & D.C. King (Eds.), *Why People Don't Trust Government* (pp. 1-18). Cambridge, Massachusetts: Cambridge University Press.
- Oliver, E. & Ha, S.E. (2007). Vote Choice in Suburban Elections, *American Political Science Review*, 101 (3), 393-408.
- Opp, K.-D. & Kittel, B. (2010). The Dynamics of Political Protest: Feedback Effects and Interdependence in the Explanation of Protest Participation, *European Sociological Review*, 26 (1), 97-109.
- Oude Vrielink, M. & Van De Wijleven, T. (2008). Bewonersinitiatieven: een prachtkans voor wijken?, *Bestuurswetenschappen*, 66 (3), 66-83.
- Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. London: University Press.
- Pedersen, J.T. (1982). On the Educational Function of Political Participation: A Comparative Analysis of John Stuart Mill's Theory and Contemporary Survey Research Findings, *Political Studies*, 30 (4), 537-568.
- Pettersen, P.A. & Rose, L.E. (1996). Participation in Local Politics in Norway: Some Do, Some Don't, Some Will, Some Won't, *Political Behavior*, 18 (1), 51-97.
- Schelfaut, H. (2009), 'Survey Stadsmonitor "Thuis in de stad 2008": Methodologisch Rapport' gelezen op www.vlaanderen.be/svr.
- Schumpeter, P. (1950). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
- Segall, S. (2005). Political Participation as an Engine of Social Solidarity: A Skeptical View, *Political Studies*, 53(2), 362-378.
- Sunstein, C.S. (2001). *Republic.com*. Princeton: Princeton University Press.
- Teorell, J. (2006). Political Participation and Three Theories of Democracy: A Research Inventory and Agenda, *European Journal of Political Research*, 45 (5), 787-810.
- Tijssen, P. & Jacobs, K. (2004). Determinanten van voorkeurstemproporties bij (sub) lokale verkiezingen: de Antwerpse districtsraadverkiezingen van 8 oktober 2000, *Res Publica*, 46 (4), 460-485.
- Verba, S. (1961). *Small Groups and Political Behaviour: A Study of Leadership*. Princeton: Princeton University Press.
- Verba, S., Scholzman, K.L. & Brady, H.E. (1995). *Voice and Equality*. Cambridge: Harvard University Press.

Appendix

	N	Min.	Max.	Gem.	Stand. Afw.	N	Val. %
Sociodemo's							
Leeftijd (in jaren)	457	20	90	57,8	16,8		
Geslacht							
0: Man	457	0	1	/	/	238	52,1
1: Vrouw						219	47,9
Diploma							
1: Geen/lager						61	13,7
2: Lager secundair	445	1	4	/	/	91	20,4
3: Hoger secundair						152	34,2
4: Hoger onderwijs						141	31,7
Melder/Niet-melder							
0. Onervaren	457	0	1	/	/	201	56,0
1. Ervaren						256	44,0
Overige variabelen							
Politieke kennis Golf 1	444	0	9	1,9	1,8	/	/
Evolutie Politieke Kennis	430	-6	7	0,3	1,3	/	/
Politiek Vertrouwen Golf 1	435	1	5	3	0,8	/	/
Evolutie Politiek Vertrouwen	425	-3	3	-0,1	0,9	/	/
Vertrouwen in de medemens	440	0	10	6,1	2,1	/	/